

יעל נאמן

קיבוץ

היינו מאושרים

את הסיפור שלנו סיפרנו לעצמנו כל הזמן. בכפייתיות. רק בעל פה, רק אחד לשני. לפעמים התעייפנו עוד לפני שהתחלנו ובכל זאת סיפרנו במשך שעות. הקשבנו רוב קשב אחד לשני, כי בכל ערב בו סופר הסיפור, התחווירו לנו פרטים חדשים, גם שנים רבות אחרי שכבר לא היינו שם.

למשל, לא ידענו שאיתי עבד עם הבוקרים. ושהם חיו בעבודה במובלעת של חיי כפר הונגרי בתוך הקיבוץ שלנו. לא ידענו שהפר נשחט לעיני כל, ושלופס ("זין של סוס") היה בֶּרֶכַת בוקר טוב וערב טוב, גם לא ידענו שאיתי רכב על סוסה ברחבי הגבעות שלנו באין מפריע כבר כשהיה בן שש. הסיפורים סופרו רק בעל פה, בניגוד לכל התקנונים הכתובים. הם בקעו מבורות הממטרות בדשאים שהקיפו את חדר האוכל, מחרכי המבצר הצלבני שלנו, מהחריצים במדרכות האבן הצרות והיפות. את סיפורנו היינו מספרים בעיניים בורקות. אמרנו "לא ייאמן שאת הפרות היו שוחטים על הרמפה, לעינינו, את ראשי התרנגולות היו מולקים, כאילו כלום", אבל דיברנו כאילו היו אלה שנותינו היפות.

ואלה באמת היו שנותינו היפות, טבולות בזהב. דווקא כי חיינו בטמפרטורה מתחת לאפס מתחת לשמש נצחית. היינו דרוכים ומסוקרנים בכל יום מחדש. היינו ערים בבקרים וערים בלילות. רצנו ודילגנו ממקום למקום, ידינו דביקות משרף אורנים וחלב תאנים. כל כך קרובים היינו אחד לשני, כל היום וכל הלילה, ובכל זאת לא ידענו כלום אחד על השני. ולא ידענו כלום על עצמנו.

בעצם תמיד סיפרנו, עוד אז, בלילות ירח כתום, בבית הילדים. כבר אז סיפרנו יומם ולילה, כדי לישון, כדי לא לישון, יושבים במסדרון בפתחי החדרים, או על המיטות בתוך החדרים ומגזימים למוות את חופשותינו העירוניות עם המשפחות הביולוגיות שלנו (נסענו אמא ואבא ואחים. במשך שבוע היינו משפחה עירונית, לבושים בבגדי נסיעה חגיגיים שעברו בין כל הילדים הנוסעים לעיר). כשחזרנו,

כל אחד לחוד מדירת הקיבוץ ברחוב שינקין בתל אביב, סיפרנו על אותו קרקס מדראנו שכולם הלכו אליו. אלא שאותו ערב שבו היינו עם משפחתנו הביולוגית בקרקס לא דמה לערבים האחרים – באותו ערב אריות ברחו מהכלוב, לולין נפל מהחבל, ככה אמרנו. סיפרנו אחד לשני סיפורים שבינם לבין המציאות לא היה דבר.

לפעמים, אחרי שעזבנו, ניסינו לספר את סיפורנו בקול אחד לעירוני. הוא צרם, גבוה מדי או נמוך מדי, התייאשנו באמצע. המלים נפלו חלולות כמו העיניים שנפלו ממסרגותיהן של אמותינו בשיחת הקיבוץ, שותקות לצד הגברים המדברים, כמו זיוף החלילית.

דיברנו ברבים. כך נולדנו, כך גדלנו מבית החולים ועד עולם. אופקינו משונים ועקומים.

מהרגע שהשתחררנו מבית החולים לא רק שלא ניסו להפריד בינינו, אלא, אדרבא, חיברו, הדביקו, הלחימו.

אבל הלחמת הביחד היא לא העיקר, גם אם לפעמים נדמה שזה העיקר, כשאנשים מספרים על ילדותם בקיבוץ. זה היה רק פועל יוצא של הניסוי בסוציאליזם (החלטה על הלינה המשותפת התקבלה ב־1918, וחלה על כל הקיבוצים, למעט כמה קיבוצים ותיקים – דגניה א', דגניה ב' ועין חרוד – שהתנגדו לה. ויתרו להם, כי הם היו שם קודם, עוד לפני השיטה והתקנונים).

הכוונה לא היתה להלחים, אלא דווקא להפריד, להפריד מכבודם המעיק של ההורים, מפינוקיהם ורצונותיהם הנכפים על הילדים עם חלב האם ואמביציות האב. להפריד ולגונן על הילדים מבורגנותה של המשפחה. עולם ישן עדי היסוד נחריכה, וממנו יצמח כעוף החול עולם אחר, צודק, שוויוני. זאת היתה הכוונה המוצהרת והתקווה לילד החדש שיצמח לאדם חדש. ולכן גם דברי הכיסופים של חלק מילדי הקיבוץ לשעבר למשפחה שלא היתה הם כיסופים למשהו שאין לנו שום מושג עליו, הם כיסופים נוסטלגיים, כמו יהודים בגולה לירושלים נניח.

כשהייתי בכיתה ב' ראיתי בפעם הראשונה מבוגר בפיג'מה. זה היה אבא שלי שכנראה נרדם במשמרת שבה באנו לחדריהם יום־יום מחמש וחצי עד שבע ועשרים בערב, שעה וחמישים דקות (עד כיתה ז', בה גורשנו למוסד בעברון). בחמש וחצי נכנסתי לחדרם בלי לדפוק על הדלת (לא דפקנו על הדלתות בשום מקום, וגם דלתותינו שלנו היו פתוחות תדיר, אין הרי מה להסתיר, השמש בכל מקום, 24 שעות ביממה, והבתים רכוש כולנו ולא מאחז בורגני שיש לשמר ולכצר) והוא ישן במיטה בפיג'מה. רצתי החוצה, הלומת דופק, וצעקתי שאבא

שלי מת. הוא מת. מישוהו ראה אותי על המדרכה וניגש בחשש לראות. צבי נ' לא מת, צבי ישן. כך נראים מבוגרים ישנים: מוטלים בשקט על מיטותיהם, פניהם לקיר, גבם אלינו, לבושים פיג'מה ענקית ומכוסים בשמיכת פיקה. סיפורנו היה לכאורה עלילה בלבד. העלילה, שהיא השיטה, לא היתה מסונכרנת לא עם הילדים ולא עם המבוגרים. הורינו גרו מצדדיה, אנחנו מתחתיה. איש לא גר בתוכה, היא לא נועדה למגורי אדם, אלא לשאיפותיו וחלומותיו. אבל הורינו ואנחנו ניסינו לגור בתוכה, זה היה הניסוי. את השיטה שלנו אי אפשר היה לרצות. יראנו מפניה, ידענו שלעולם לא נשיגה. עבדנו אותה יומם וליל, הוותיקים (הורינו) במאות השבתות שצברו להם פרי עבודתם הבלתי נפסקת. ואנחנו בשדה, בחדר האוכל, בבית הילדים. בכל מקום. לא ידענו כלום על חיי מבוגרים, לא על עירותם ולא על שנתם. המבוגרים סבכו בכדור ארץ נפרד משלנו.

נענו אחד מול השני כמו בריקודי השורות בחדר האוכל. אנחנו בשמותינו הקבוצתיים-פרחוניים: נרקיס, כלנית, חצב. הם בשמותיהם הקבוצתיים, שמות הגרעינים המגשימים: 1 במאי, סטאלין, ניר, עמלים. אנחנו בשמותינו הרעננים מטל ומטר: יעל, מיכל, תמר. הם בשמותיהם שזה עתה עוברת מהונגרית: ממרתה, פרדי וכו' לצבי, נעמי, אילנה.

חיינו ביקומים מקבילים, אנחנו בחברת הילדים, הורינו בוותיקים. נענו זה מול זה בגושים גדולים, כמו להקות כנף, כמו עדרי זברות, תמיד בשתי קבוצות גדולות. למפגשים היומיים הלכנו יחד, מלווים אחד את השני, הילדים, בחמש וחצי לבתי ההורים הביולוגיים, ואחרי שעה וחמישים דקות, בשבע ועשרים, בחזרה, על אותם שבילים, ההורים מחזירים את הילדים לבתי הילדים.

ארוחת הערב שלנו היתה בבית הילדים. שלהם בחדר האוכל. עוד לפני זה, כשרק נולדנו, הועברנו ישר מבית החולים לבית התינוקות, למטפלת התינוקות שחיכתה שם לאימהות. להנקות הן היו באות תמיד יחד, באותן שעות. מניקות אחת ליד השנייה. סינכרון השעות נועד להבטיח שלא יהיו ילדים שיקבלו יותר. לא פחות ולא יותר. גם להשכבות הם הגיעו בלהקות, ברבע שעה שהיה מותר. לא כולם היו באים. כי בכל בתי הילדים ההשכבות היו באותן שעות, וחץ מזה רבים מהם היו עסוקים, בבניית הקיבוץ, בוועדות.

אנחנו נענו מולם עם אלומות בראש השנה, או בשירת דבורה בפסח, או בחדר גדיא, עוברים בין השולחנות הארוכים, הילדים החגיגיים. לזמנים מוקצבים, בכוריאוגרפיה מתוזמרת היטב באוגדני חג שהגיעו לכל קיבוצי השומר הצעיר

והותאמו בכל קיבוץ על ידי ועדת החגים. היינו חודרים לרגע לחיי הערב שלהם, במועדים וברגלים, ויוצאים משם בתופים ובמחולות, סוס ורוכבו רמה בים, בשירת דבורה עם הכוריאוגרפיה הייחודית של נירה נאמן (אבל כמונו ילדי הקיבוצים כולם, בהגדות השומר הצעיר, באותו זמן בדיוק), נענו מולם על הרשאים, בהצגות סיום ובחג הקיבוץ, שרנו "אנו בונים קיבוץ יפה, עוד לא ראיתם שכזה, עוד לא ראיתם שכזה". גם הם שרו, המבוגרים, שרו במקהלה בכמה קולות, רקדו ריקודים חסידיים שרקדו בכל הקיבוצים של השומר הצעיר בחתונות בלי רב (הזוגות נסעו לנהריה, לרבנות, התחתנו רשמית וחזרו לחגיגות, כדי שהרב לא יכנס לקיבוץ, שהדת שלהם לא תיגע בדת שלנו) ארבעה זוגות מתחתנים, המבוגרים רוקדים, אנחנו עומדים עם זרים לראשינו, ענפים גדולים משמשים לנו לשער, לזוגות הילדים הנבחרים, ואנחנו שרים את קדיה מולדובסקי, האשה העירונית שליוותה את חיינו בפסקול של מלים, כאילו מלותיה היו לחן מושלם של חיינו: "פתחו את השער, פתחוהו רחב, עבור תעבור בו שרשרת זהב: אבא, ואמא, ואח, ואחות, וחתן וכלה במרכבת קלה". שרנו, רקדנו, ניגנו בחליליות, במנדולינות ובמצילתיים, וכשנגמרה התוכנית האמנותית, היה חוזר כל אחד למקומו. הדשא מתרוקן, דלת חדר האוכל נסגרת אחרינו ואנחנו חוזרים לעולמנו הקטן, עם בתי השימוש הקטנים, המיטות הקטנות, השולחנות הקטנים, בכיתת נרקיס, מוקפים בחברת הילדים, מתחתינו כלנית ומעלינו אלה. היינו מאושרים. בלילות חלמנו על גיבורי אריך קסטנר שהקריאה לנו המטפלת מתשע עד תשע ועשרים בערב במסדרון, יושבת ומקריאה, רק קולה נשמע, אנחנו במיטות. נוריקו סאן, הילדה מיפן, היתה בדיוק בגילנו. לפעמים היו חלומותינו מסוכסכים, סיפורים מפחידים שסופרו נותרו תלויים מעלינו כמו ענן שחור, המטפלת אמרה לילה טוב והלכה, סגרה אחריה את הדלת, ואנחנו ערים. מבוהלים. כאילו סיכת דם המכבים שענדנו בחג, סיכה שאהבנו בכל מאודנו, חדרה את החולצות הלכנות שלבשנו בחגים, וננעצה בעורנו. וחיכינו שיהיה אור, שנוכל לרוץ בחוץ, מותר תמיד לברוח משיעורים, כמו במדינות נאורות שבהן לא שופטים אסירים שברחו מהכלא, כי טבעו של האדם לנסות לברוח מהכלא, להיות חופשי. בבריכת האגירה שלנו שטנו על קרשים באמצע הלימודים. לפעמים קמנו בלילה, ישבנו בפתחי החדרים, דיברנו, או שיחקנו, לא יכולנו להירדם. פעם הבערנו מדורה בחדר האוכל שלנו וחזרנו למיטות. עולמנו היה נטול אנשים מבוגרים.

לא ידענו כלום

למעשה, סיפור בריאתנו לא התרחש מעולם, סיפור בריאת העולם החדש. אולי דווקא משום כך סיפרנו אותו לעצמנו שוב ושוב. שפה כתובה לא היתה לנו וגם לא שפה לתרגם את חיינו לעירוניים.

חשבנו שהמונים יצטרפו אלינו. גרעיני השומר הצעיר, מתנדבים מעבר לים, פועלי כל העולם. לא ידענו שב-1960 (שנת לידתנו) נולדנו לכוכב שאורו מת כבר מזמן והוא נמצא בדרכו אל הים. לא ידענו שהתנועה הקיבוצית היתה בשיא יוקרתה בתקופת חומה ומגדל, בשנות השלושים. ושלפני הקמת המדינה ב-1947 עמד שיעור אוכלוסיית הקיבוצים מכלל האוכלוסייה היהודית בשיא של כל הזמנים והגיע ליותר משבעה אחוזים. ב-48' היינו כבר בדרכנו למטה ובשנות השבעים – 3.30 אחוזים בלבד.

לא ידענו שכוכבנו מאיר רק את עצמו. חשבנו שאנחנו צומחים וכונים. אמנם היו עוזבים, אבל מההתחלה היו עוזבים. העוזבים אף פעם לא התגאו בעזיבתם.

אנחנו נולדנו בשנת 60' בקיבוץ יחיעם, הקיבוץ הכי יפה בעולם, ירוק מאורנים-סגול מכליל החורש-צהוב מרותם, שנוסד ב-46' על גבעה מתחת למבצר צלבני. נולדנו לכיתת נרקיס. היינו 16 ילדים בנרקיס. שמונה בנים ושמונה בנות. כיתה עדינה, רובנו בני זקונים של ההונגרים המייסדים, שכנו במילרע ובמילעיל עם גרעין ישראלי את יחיעם.

את שמות הילדים אמרנו בצורה מהירה ומחוכמת, לפי סדר הגיל. והיה גם את סדר הא"ב של שמות המשפחה, הסדר הבורגני, שהיה מותר רק לזרים שאינם יודעים דבר, או לרופאים. נאמר, בתור לרופא שיניים, שהגיע מנהריה, או מהקריות, והכתיב למרים רון, האחראית במרפאה, בטון אדיש, את הבשורה שחזרה על עצמה שנה אחרי שנה: שבעה חורים, או תשעה, או שנים-עשר. כל כך הרבה חורים היו לנו וכל כך מעט ממתקים. ולכולנו פלטות ליישור השיניים שהתאים לנו האורתודנט שגם לו חיכינו בתור הא'ב' עד שמרים רון תקרא לנו ושגם הוא הגיע מנהריה, או מהקריות.

• • •

את השם נרקיס לא בדיוק בחרנו, למרות שבסופו של יום הצבענו בעדו פה אחד, בכיתה א'. שם שהשתקף כל חיינו מבעד ללוח המודעות, מבעד לסימון הבגדים בקומונה, לכל כיתה הצבע שלה והספרה הרומית שלה, שלנו היה חום והספרה X.

כשבחרנו את השם עוד לא היינו אמונים על החוקיות. לא הבנו בעצם עד רגע הבחירה שהשם צריך להיות שם של פרח, או משהו אחר מהטבע. כשנולדנו, נרקיס, היו כבר כמאה ועשרים ילדים בקיבוץ, מחולקים לפי קבוצות גילאיות. וכך קראו לכיתות שלפנינו: סלע, חורש, רקפת, רימון, אורן, אלון ואלה – ובכל זאת לא הבנו. לא שמנו לב.

השמות שהצענו היו רבים ומגוונים ורובם התחילו ב"חבורה". "חבורת הנפץ", "חבורת הילדים מהיער" ושאר הרפתקאות. המטפלות כיוונו אותנו בעדינות ואחר כך בענייניות לעולם הפרחים עד שהתיישרנו ובחרנו נרקיס. אני לא זוכרת מה היה שם הפרח השני שעמד לבחירה, אני חושבת שהבנו שזה כבר לא משנה, נרקיס, או כלנית וחצב – השמות שבהם נקראו הכיתות שבאו אחרינו. הבנו שזה כמו לבחור לבן או גזר בצבע הסנדלים שצורתם אותה צורה.

בקיבוצים אחרים נבחרו במקביל אלינו אותם שמות. כולנו חלמנו על נוריקו סאן הילדה מיפן, לכולנו קראו מיכל או תמר או נטע מכיתת נרקיס, כלנית או חצב, בכל הארץ, בגליל ובנגב. פישל היה הספר של הקיבוץ.

פעם בכמה זמן, לא ברור לנו באיזו תדירות, היה מגיע אלינו, לכיתת נרקיס, מנהריה פישל הספר. בינינו לבין עצמנו קראנו לו ד"ר פישל. אולי בגלל ד"ר צוריאל, הרופא של הקיבוץ, שהיה מגיע מנהריה, וגם ד"ר פולק שהחליפה את ד"ר צוריאל וגם היא הגיעה מנהריה, וד"ר ליבר רופא השיניים. חשבנו אולי שבנהריה כולם דוקטורים. אבל פישל לא היה דוקטור, הוא גם לא היה מהיירים שבנהריה. הוא היה פישל הספר, הוא גר במעברה, הצמודה לבית חולים נהריה. שנאנו להסתפר, ובעיקר סבלנו משקריו של פישל. לא עלה על דעתנו שאפשר לשקר בלי לעפעף ועוד לחזור על אותם שקרים שוב ושוב. התספורת נעשתה על כיסא בכיתה. לא היו מבוגרים מסביבנו, ולא ברור לפי מה הלך התור. בכל פעם שהגיע תורו של ילד אחר, היה מונף עליו במהירות סדין כסניר, לא היה הרבה זמן לפחד, והיה ברור שאחרי כל ילדי נרקיס הוא הולך הלאה עם ציודו, לספר ילדים נוספים. אבל מאוחר יותר תמיד נודע לנו באורח מקרה, שכל בעלי המקצוע – רופאי השיניים, הספרים, הרופאים – הם לא רק של הילדים. הם של כל הקיבוץ. באים, עובדים בקבלנות וחוזרים.

בזמן התספורת, פישל שאל כל ילד מה הוא רוצה. בלונים? ממתקים? שינן את הבקשה בלבו (או ככה חשבנו) והבטיח להביא איתו בפעם הבאה. ככה בכל תספורת. ומעולם לא הביא. בכל פעם האמנו מחדש והתאכזבנו עד דמעות שגם בפעם הזאת לא הגיעו המתנות. פישל הרי בא מנהריה ושם יש את כל הדברים הטובים בעולם, הוא בטח שכח אותנו, כשעבר בין כל חלונות הראווה.

אבל פישל בטח שנא אותנו הרבה יותר מִשְׁשָׁנָנוּ אותנו, ולבטח לא היה לו כסף לקנות לנו מתנות. אנחנו אפילו לא יודעים אם היו לו ילדים משל עצמו. לא ידענו מאיפה באים רופאי השיניים שלנו מחיפה והקריות, חשבנו שכל העירונים עשירים, מיליונרים. לא ידענו שהם עובדים בקבלנות ושהם חיים במעברות.

בחלליות, מנדולינות, ומצילתיים טבענו בים הזיעה של עצמנו. נשרפנו בכתובת האש שבה היה כתוב: לציונות, סוציאליזם ואחוות עמים, כמו הלוגו של "על המשמר" שהגיע כל יום לתאי הדואר של הורינו. אבל לא קישרנו את זה לשכננו בינוח, הכפר הדרוזי שנשקף בקצה האופק מצדו המזרחי של המבצר. אמנם טיילנו לינוח, חוצים את הוואדי שלנו, נחל יחיעם, שומעים על הקטלבים ועל כליל החורש, ועולים במפגן של אחוות עמים להתארח בבית הספר הענק של ינוח. בינוח הוגשה לנו תמיד במבה אדומה, הממתקים שם היו בצבעים אחרים, והוזמנו לראות את כיתותיהם. במועדים אחרים הם הוזמנו אלינו לכיקורי גומלין. כשהם הגיעו אלינו כיבדנו אותם בוופלים. שיחקנו כדורגל. ניצחנו אותם בהפרשים שסיחררו אותנו כמה ימים. ניצחנו אותם 1:13, או 0:12.

לא ידענו שבינוח חיים אלפי תושבים, שאין שם תשתיות, שהם מוכרחים ללמוד ביאליק. למרות שהם אמרו לנו. אבל אנחנו לא למדנו ביאליק, אז לא הבנו מה זה אומר. יותר מאוחר לא הבנו מה זאת עברית גבוהה ולא מה זה ערבית ספרותית. לא ידענו גם מה זה עברית רזה או ערבית מדוברת. לא ידענו כלום. לא עברית ולא ערבית. ינוח היה שני קילומטרים מאיתנו, אבל שנות אור מאיתנו.

ולא ידענו דבר על שכנינו במעלות, חוץ מכך שצריך לעזור להם, פעם בשבוע שעתיים, מכיתה ז' בשיעורי בית. לא ידענו דבר על לבנון שמעבר לגבול.

לא ידענו כלום על קיבוץ כברי, שלמרגלותיו היינו חולפים בדרך לרופאים בקופת חולים בנהריה. כי כברי לא היו בשומר הצעיר.

כמו פקירים הלכנו, מבוגרים וטף, בצעדה של חיים על פני ירח שאיש לא רצה לגלות. האמנו שנקטוף כוכבים, לצד הפרחים, והכוכבים יאירו כאור זיקוקים את שמי כולם. את כל ארצות העולם. ופועלים ילכו אחריהם כאבוקות, ושוויון וצדק ירדו על העולם. רגלינו כאבו כל כך שהתרכזנו רק בצעדה עצמה. שכחנו עם מי עושים שוויון, עם מי כורתים שלום ולמי מגיע צדק. היו באים אלינו מתנדבים מכל העולם. הם הגיעו אלינו בחופשותיהם בין לימודים ללימודים, מלאי התלהבות לתת כתף מה שנקרא, לעזור בעבודה. שיחקנו איתם כדור עף, דיברנו את האנגלית השבורה שלנו, ניגנו בגיטרה, ניסינו לשכב על מיטת מים. הנה, העולם בא אלינו, בלונדיני כל כך, בהיר ומנומס. הם עבדו, הם התעניינו בחיינו ואז חזרו אל מעבר לים. אנחנו המשכנו בשלנו.

שני פרקים מתוך רומן